

ERKEN ERGENLİK DÖNEMİNDE İÇSEL-DIŞSAL DENETİM ODAĞI BOYUTLARI VE CİNSİYETE GÖRE MANTIKDİŞİ İNANÇLAR

Asım ÇİVİTÇİ*

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, erken ergenlik dönemindeki öğrencilerin içsel-dışsal denetim odağı boyutları ve cinsiyetlerine göre mantıkdışı inanç boyutlarındaki (başarı talebi, rahatlık talebi, saygı talebi) değişimi incelemektir. **Yöntem:** Araştırma, üç ilköğretim okulunun 7. ve 8. sınıflarında öğrenim gören 348 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırma verileri, Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ve Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde çift yönlü varyans analizi uygulanmıştır. **Sonuçlar:** Araştırma bulgularına göre, denetim odağının aile ilişkileri, akran ilişkileri, batıl inanç ve kader boyutlarında rahatlık talebi; aile ilişkileri ve kader boyutlarında başarı talebi dıştan denetimli olan ergenlerde içten denetimli olanlardan anlamlı olarak daha yüksektir. Denetim odağının başarı boyutunda, başarı talebi ve saygı talebi içten denetimlilerde daha yüksek bulunmuştur. Denetim odağı boyutlarında genellikle erkeklerde başarı talebi ve rahatlık talebinin kızlardan daha fazla olduğu gözlenmiştir. **Tartışma:** İçsel-dışsal denetim odağı boyutları ve cinsiyete göre ergenlerin mantıkdışı inanç puanlarında oluşan değişimler, gelişimsel ve kültürel etkenler açısından tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mantıkdışı inançlar, denetim odağı, erken ergenlik

SUMMARY: IRRATIONAL BELIEFS ACCORDING TO THE DIMENSIONS OF INTERNAL-EXTERNAL LOCUS OF CONTROL AND GENDER IN EARLY ADOLESCENCE

Objective: The aim of the present study was to examine changes on dimensions of irrational beliefs (demand for success, demand for comfort, demand for respect) according to the dimensions of internal-external locus of control and gender in early adolescence. **Method:** The sample consisted of 348 students in 7th and 8th grade who were recruited from three junior high schools. Data was collected by using Nowicki-Strickland Locus of Control Scale and Irrational Beliefs Scale for Adolescents. Two-way analysis of variance were applied for data analysis. **Results:** Findings indicated no significant interaction between internal-external locus of control and gender on three subscales of irrational beliefs (demand for success, demand for comfort, demand for respect). Externally oriented adolescents exhibited more demand for comfort than internally oriented adolescents in four dimensions of locus of control (family relationships, peer relationships, superstition, and fate). Externally oriented adolescents had more demand for success in family relationships and fate than internally oriented adolescents. Surprisingly, internally oriented adolescents demonstrated more demand for comfort and demand for respect than externally oriented adolescents in achievement dimension of locus of control. Generally, boys had higher scores on demand for success and demand for comfort than girls in dimensions of locus of control. **Discussion:** Observed changes on irrational beliefs according to dimensions of internal-external locus of control and gender were discussed in regard to developmental and cultural factors.

Key Words: Irrational beliefs, locus of control, early adolescents

GİRİŞ

Pekiştirecin içten ya da dıştan denetimi olarak bilinen denetim odağı, psikolojide ve diğer sosyal bilimlerde en çok araştırılan değişkenlerden birisidir. Kişinin davranışının sonucunun ya da pekiştirecinin yine kendi davranışına ya da kişisel özelliklerine bağlı olduğu yönündeki beklenti (inanç) derecesi, içten denetimlilik; davranışının sonucunun ya da pekiştirecin şansa, uğura, kadere, kendi dışındaki güçlerin denetimine ya da güç sahibi diğer insanlara

bağlı olduğuna ilişkin beklenti derecesi de dıştan denetimlilik olarak adlandırılmaktadır. Bu beklentiler benzer durumlara da genellenebilmektedir (Rotter 1990).

Yapılan pek çok araştırma, dıştan denetimliliğin kişilik bozuklukları (Watson 1998), stres (Anderson ve Arnoult 1989, Liu ve Kurita 2000), kaygı (Hale ve Cochran 2001, Tükel ve Gök 1996, Ulutaş 1999), olumsuz benlik kavramı (McClun ve Merrell 1998, Sadowski ve ark. 1983), sosyal kaçınma (Geist ve Borecki 1982), depresyon (Cash ve Old 1984, Costello 1982, Hale ve Cochran 2001, Tükel ve Gök 1996), düşmanlık ve

*Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniv. Eğitim Fak. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, Denizli.

saldırganlık (Sadowski ve Wenzel 1982) gibi daha çok olumsuz psikolojik özelliklerle ilişkili olduğunu; dolayısıyla içten denetimliliğin psikolojik sağlığın bir göstergesi sayılabileceğini ortaya koymaktadır.

Sayırsız araştırmaya konu olan ve pek çok değişkenle ilişkisi incelenen denetim odağının, birlikte ele alındığı psikolojik değişkenlerden birisi de mantıkdışı inançlardır (irrational beliefs). Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi'nin (ADDT) kuramsal görüşlerini ve uygulamalarını dayandırdığı "mantıkdışı inançlar" kavramı, bireyde psikolojik rahatsızlıklara yol açan "çarpıtılmış" düşünceler, inançlar olarak bilinmektedir. Buna göre, bireyin karşılaştığı bir olay karşısında rahatsız edici olumsuz duygular yaşamasının nedeni olayın kendisi değil; bireyin o olaya ilişkin akılcı ya da gerçekçi olmayan bakış açıları, inançları ve düşünceleridir. Birey gerçekçi olmayan bu düşüncelerini daha gerçekçi, akılcı, mantıklı düşüncelerle değiştirebildiği ölçüde psikolojik rahatsızlıklarının üstesinden gelebilecektir (Dryden ve Ellis 1988). ADDT'nin öncüsü Ellis (1979a) kaygı, öfke, yetersizlik, depresyon gibi olumsuz duygu durumlarına yol açan mantıkdışı inançları üç grupta toplamıştır: 1."Mutlaka yeterli, başarılı olmalıyım ve insanların takdirini, onayını kazanmalıyım", 2."İnsanlar bana karşı her zaman nazik, saygılı ve dürüst davranmalı", 3."İçinde bulunduğum koşullar mutlaka rahat, sorunsuz ve kolay olmalı". Bu sınıflama, aynı zamanda bireyin kendine, başkalarına ve içinde yaşadığı koşullara ilişkin mantıkdışı inançlarını yansıtmaktadır.

Farklı tanımlanmış olmakla birlikte, gerek mantıkdışı inançlar gerekse denetim odağı bilişsel bir yapı olarak kabul edilmektedir. ADDT, bireye duygusal sorumluluk almayı öğreterek daha akılcı düşünmesini sağlamakta ve aynı zamanda içten denetimliliğini arttırmaya çalışmaktadır (DiGiuseppe ve Bernard 1990). Ellis'e (1979b) göre, bir terapist/danışman danışanların tepki vermek için dışsal kaynakları nasıl kullanacaklarını ve kendi düşünce, duygu ve davranışlarını nasıl kontrol edebileceklerini görmelerine yardım ederse, danışanlar kendi işlevsel olmayan duygu ve davranışlarını olumlu yönde geliştirebilir ve psikolojik rahatsızlıklarını azaltabilirler. ADDT yönelimli bu görüş,

yetişkinler üzerinde yapılan ve genellikle içten denetimlilik ile mantıkdışı inançlar arasındaki olumsuz ilişkiyi ortaya koyan pek çok araştırma (Berlin 1980, Cash ve Old 1984, Martin ve ark. 1991; Sanderman ve ark. 1987, Thyer ve Papsdorf 1981, Wright ve Phill 1981) ile desteklenirken; dışsal bir güç olarak algılanan şansa inanma ile mantıkdışı inançlar arasındaki olumsuz ilişkiyi gösteren bir çalışma (Day ve Maltby 2003) ise, dıştan denetimliliğin şans boyutunda genel eğilimi yansıtmayan bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Ağırlıklı olarak yetişkinler üzerinde yapılan bu çalışmalara karşın, literatürde çocuk ve ergenlerde mantıkdışı inanç ve denetim odağını birlikte ele alan araştırmaların daha çok deneysel nitelikte olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmalarda ADDT'nin denetim odağı üzerindeki etkililiğine ilişkin birbirini desteklemeyen sonuçlar elde edilmesi (Congleton 1996, Harris 1976, Omizo ve ark. 1986, Ritchie 1978, Rosenbaum ve ark. 1991) ve mantıkdışı inançların denetim odağı ile ilişkisini inceleyen araştırmaların sayıca az olması, çocuk ve ergenlerde mantıkdışı inançların içten ya da dıştan denetimli oluşlarına göre nasıl bir değişim gösterdiği konusunda yeterli bir değerlendirme yapmayı güçleştirmektedir. Bu noktada çocuk ve ergenlerdeki mantıkdışı inançlar ve denetim odağını birlikte ele alan yeni araştırmalara gereksinim olduğu söylenebilir. İki değişken arasındaki ilişkinin incelenebileceği gelişim dönemlerinden birisi de çocukluktan ergenliğe geçişin önemli bir evresi olan erken ergenlik (early adolescence) dönemidir.

Ergenliğin başlangıç yıllarını oluşturan ve yaklaşık 11-14 yaşlarını içeren erken ergenlik dönemi, ergenin hızlı bedensel ve fizyolojik değişimlere paralel olarak duygusal ve sosyal değişimleri de yaşadığı kritik bir gelişim dönemi olarak bilinmektedir (Vernon 1999). Yapılan bazı araştırmalara göre, ilköğretim birinci kademe (Korkut 1991) ve lise yıllarında (Chubb ve ark. 1997) yaşa bağlı olarak artan içten denetimlilik, erken ergenliği içine alan ilköğretim ikinci kademe durağan bir nitelik taşımaktadır (Kulas 1996). Erken ergenlikte dıştan denetimlilik arttıkça kendine ilişkin olumlu değerlendirmeler azalırken (McClun ve Merrel 1998); saldırganlık eğilimleri (Österman ve ark. 1999)

ve okul disiplin problemleri (Tony 2003) artmaktadır. Yine, ilköğretim birinci kademedeki içten denetimli olanlar akademik olarak daha başarılı olurken (Korkut 1991); ilköğretim ikinci kademedeki içten ya da dıştan denetimli olma akademik başarıda farklılığa yol açmamaktadır (Kulas 1996). Bu sonuçlar, hızlı değişimlerin yaşandığı erken ergenliğin içten denetimlilik için daha dezavantajlı bir dönem olduğu izlenimi vermektedir. Ayrıca, ilköğretim birinci kademe ve lise öğrencilerinde içten ya da dıştan denetimli olmanın cinsiyete göre değişimi konusunda birbirini desteklemeyen araştırma sonuçlarına (Alisinanoğlu 2003, Chubb ve ark. 1997, Korkut 1991, Kulas 1996, Yeşilyaprak 1988) karşın; ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerinde yapılan bazı çalışmaların (McLaughlin ve Saccuzzo 1994, Manger ve Eikeland 2000, Österman ve ark. 1999) sonuçları, kızların erkeklerle göre daha içten denetimli oldukları yönündedir. Mantıkdışı inançların ise genellikle erken ergenlikte cinsiyete göre farklılaşmadığı yönünde bulgulara (Çivitci 2006b, Hooper ve Layne 1983, Lee ve ark. 1979, Marcotte 1996) rastlanmaktadır. Kızların erinliğe (puberty) erkeklerden bir-iki yıl önce girdikleri de dikkate alındığında, erken ergenlik döneminde cinsiyetin denetim odağı ve mantıkdışı inançlar ilişkisinde önemli bir değişken olarak incelenmeye değer olduğu söylenebilir.

Denetim odağı çalışmalarında, içten ya da dıştan denetimliliğin tek boyutlu bir değişken olmadığı ve farklı pekiştirme alanlarına göre değişebilen bir eğilim olduğu görüşünün ağırlık kazandığı vurgulanmaktadır (Yeşilyaprak 1992). Bu anlayışın, çocuklarda ve yetişkinlerde içsel-dışsal denetim odağının çok boyutlu olarak ölçülmesi yönünde yapılan bazı ölçek geliştirme/uyarlama çalışmalarına da yansıdığı ve "aile ilişkileri, akran ilişkileri, çaresizlik, başarı, şans, batıl inanç, kadercilik" gibi faktör yapılarının tanımlandığı (Finch ve ark. 1981, Manger ve Eikeland 2000, Nowicki 1976, Öngen 2003, Raine ve ark. 1981) görülmektedir. Erken ergenlik döneminde denetim odağının farklı boyutlarına göre mantıkdışı inançlardaki değişimin incelenmesi, öğrencilerin aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri, okul başarısı vb. konulardaki denetim odağı algılarında mantıkdışı inançların rolünün anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Literatürde erken ergenlik dönemindeki öğrencilerde denetim odağı ve mantıkdışı inanç ilişkisini ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, erken ergenlik dönemindeki öğrencilerin kendilerine (başarı talebi), başkalarına (saygı talebi) ve içinde yaşadıkları ortama (rahatlık talebi) ilişkin mantıkdışı inançlarının, denetim odağı boyutlarında (aile ilişkileri, başarı, akran ilişkileri, batıl inanç ve kader) içten ya da dıştan denetimli oluşları ve cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırma grubunu, Denizli il merkezindeki ilköğretim okullarından seçkisiz olarak seçilen üç ilköğretim okulunun (Lütfi Ege İlköğretim Okulu, Raşit Özkardeş İlköğretim Okulu, Kınıklı Basma Boya İlköğretim Okulu), yine seçkisiz olarak belirlenen 7. ve 8. sınıflarındaki toplam 348 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin 176'sı kız ve 172'si erkektir. Yaşları 12-15 arasında olan öğrenci grubunun yaş ortalaması 13.55'dir.

Veri Toplama Araçları

Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği:

Öğrencilerin mantıkdışı inanç düzeyleri, Çivitci (2006a) tarafından ilköğretim 6.-8. sınıf öğrencilerine yönelik geliştirilen Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği (EMİÖ) ile belirlenmiştir. EMİÖ'de, üç alt ölçek (başarı talebi, rahatlık talebi, saygı talebi) ve toplam 21 olumlu madde bulunmaktadır. Ölçek beşli likert tipi derecelendirmeye dayalıdır ve ölçekten alınan yüksek puanlar mantıkdışı inanç düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. EMİÖ'nün toplam puan ve alt ölçekleri için elde edilen faktör analizi sonuçları, madde-test korelasyonları, uyum (concurrent) ve ayırt edici (discriminant) geçerlik değerleri ile test-tekrar test ve iç tutarlık (Cronbach alfa) katsayıları ölçeğin geçerli ve güvenilir bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Nowicki-Strickland İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği:

Araştırmada ergenlerin denetim odağı boyut-

larının belirlenmesinde, 7.-10. sınıf öğrencileri üzerindeki uyarılama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Öngen (2003) tarafından yapılan Nowicki-Strickland İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, beş boyuttan (aile ilişkileri, başarı, akran ilişkileri, batıl inanç, kader) ve toplam 29 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe içten denetimlilik artmaktadır. Ölçek faktör yapısı, ayırt edici geçerlik çalışması ve iç tutarlık katsayıları ile geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı niteliğindedir.

Verilerin Toplanması

Örnekleme oluşturan ilköğretim öğrencilerine ölçme araçlarının uygulanabilmesi için önce resmi yazılı izin alınmıştır. Araştırma verilerinin toplanması 2005-2006 öğretim yılı Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleştirilmiştir. Ölçekler, psikolojik testler konusunda teorik ve uygulamalı eğitim almış olan dört psikolojik danışman adayı tarafından sınıf ortamında ve yaklaşık bir ders saatinde uygulanmıştır. Deneklere, okul rehberlik hizmetlerini geliştirmeye yönelik bir araştırma yapılacağı, verdikleri yanıtların gizli tutulacağı ve araştırma kapsamı dışında kullanılmayacağı belirtilmiştir. Denekler ölçekleri yanıtlamaya başlamadan önce, formları nasıl dolduracakları hakkında kısaca bilgilendirilmiştir. Uygulama sırasında ölçek maddelerini doğru ve içten yanıtlamadığı belirlenen öğrencilerin verileri araştırmaya dahil edilmemiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi öncesinde denekler denetim odağının beş boyutunda puanlarına göre içten denetimli ve dıştan denetimli olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu işleme göre, her bir denetim odağı boyutu için medyanın altında puan alanlar dıştan denetimli ve medyanın üstünde puan alanlar da içten denetimli grupta yer almışlardır. Puanları medyanda olan denekler ise analiz dışında bırakılmıştır. Araştırmada, ergenlerin denetim odağı boyutlarına (aile ilişkileri, başarı, akran ilişkileri, batıl inanç, kader) ve cinsiyetlerine göre mantıkdışı inanç puan ortalamaları arasındaki fark, ilişkisiz gruplar için çift yönlü varyans analizi (ANOVA) ile test edilmiştir.

BULGULAR

Denetim Odağı Boyutlarında İçten-Dıştan Denetimlilik ve Cinsiyete Göre Başarı Talebi

Çift yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, denetim odağının aile ilişkileri $F(1,321)=20.58$, $p<.001$, başarı $F(1,304)=13.48$, $p<.001$ ve kader $F(1,285)=12.98$, $p<.001$ boyutlarında içten ya da dıştan denetimli oluşun, ergenlerin başarı talebi puanları üzerindeki temel etkisi anlamlıdır. Akran ilişkileri ve batıl inanç boyutlarında ise temel etki anlamlı bulunmamıştır. Temel etkinin anlamlı olduğu ortalamalara bakıldığında (Tablo 1), aile ilişkileri ve kader boyutlarında dıştan denetimli olan ergenlerin başarı talebi puanlarının içten denetimli olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Başarı boyutunda ise içten denetimli öğrencilerin başarı talebi puanları dıştan denetimlilerden daha yüksek bulunmuştur. Cinsiyetin, aile ilişkileri $F(1,321)=4.08$, $p<.05$, başarı $F(1,304)=6.61$, $p<.05$, akran ilişkileri $F(1,344)=7.06$, $p<.01$, batıl inanç $F(1,282)=6.52$, $p<.05$ ve kader $F(1,285)=7.07$, $p<.01$ boyutlarında başarı talebi üzerindeki temel etkisi anlamlıdır. Ortalamalara göre erkek öğrencilerin denetim odağının aile ilişkileri, başarı, akran ilişkileri, batıl inanç ve kader boyutlarında başarı talebi puanları kızlardan anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo 2). Denetim odağının beş boyutunda da içten ya da dıştan denetimli olma ve cinsiyet etkileşiminin (ortak etki) öğrencilerin başarı talebi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark oluşturmadığı gözlenmiştir.

Denetim Odağı Boyutlarında İçten-Dıştan Denetimlilik ve Cinsiyete Göre Rahatlık Talebi

Araştırmanın bir diğer bulgusu, denetim odağının aile ilişkileri $F(1,321)=51.22$, $p<.001$, akran ilişkileri $F(1,344)=7.98$, $p<.01$, batıl inanç $F(1,282)=4.38$, $p<.05$ ve kader $F(1,285)=31.62$, $p<.001$ boyutlarında içten ya da dıştan denetimli oluşun rahatlık talebi puanları üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Başarı boyutunda ise temel etki anlamlı bulunmamıştır. Puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu aile ilişkileri, akran ilişkileri, batıl inanç ve kader boyutlarında dıştan denetimli olan ergenlerin rahatlık talebi puanları içten denetimli olanlara göre daha yüksektir (Tablo 1).

Tablo 1 : Öğrencilerin Dıştan ve İçten Denetimli Oluşlarına Göre Denetim Odağı Alt Boyutlarında Elde Ettikleri Başarı Talebi, Rahatlık Talebi ve Saygı Talebi Puanlarının Dağılımı ve F Testi Sonuçları

	Dıştan denetimli			İçten denetimli			F	p*
	n	\bar{X}	Ss	n	\bar{X}	Ss		
Başarı Talebi								
Aile ilişkileri	153	24.23	5.61	172	21.14	5.86	20.58	.001
Başarı	154	21.56	5.76	154	23.75	5.66	13.48	.001
Akran ilişkileri	174	23.08	5.99	174	21.88	5.76	3.79	.052
Batıl inanç	129	22.78	5.97	157	22.22	5.76	1.67	.196
Kader	121	24.10	5.72	168	21.53	6.10	12.98	.001
Rahatlık Talebi								
Aile ilişkileri	153	17.97	5.88	172	13.65	4.78	51.22	.001
Başarı	154	15.85	5.64	154	15.79	5.93	.01	.945
Akran ilişkileri	174	16.62	5.91	174	14.91	5.45	7.98	.005
Batıl inanç	129	16.40	5.92	157	15.24	5.66	4.38	.037
Kader	121	17.99	6.23	168	14.22	5.17	31.62	.001
Saygı Talebi								
Aile ilişkileri	153	25.79	4.01	172	25.70	3.70	.02	.882
Başarı	154	25.34	4.38	154	26.24	3.27	4.05	.045
Akran ilişkileri	174	25.28	4.33	174	26.01	3.48	2.90	.089
Batıl inanç	129	25.34	4.25	157	25.77	3.88	.90	.341
Kader	121	25.86	3.98	168	25.51	4.15	.49	.483

* Anlamlılık değeri $p < .05$ 'dir.**Tablo 2 :** Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Denetim Odağı Alt Boyutlarında Elde Ettikleri Başarı Talebi, Rahatlık Talebi ve Saygı Talebi Puanlarının Dağılımı ve F Testi Sonuçları

	Kız			Erkek			F	p*
	n	\bar{X}	Ss	n	\bar{X}	Ss		
Başarı Talebi								
Aile ilişkileri	167	21.76	5.96	158	23.46	5.80	4.08	.044
Başarı	152	21.94	5.76	156	23.33	5.77	6.61	.011
Akran ilişkileri	176	21.67	5.93	172	23.31	5.77	7.06	.008
Batıl inanç	143	21.68	5.93	143	23.26	5.69	6.52	.011
Kader	147	21.68	6.10	142	23.57	5.90	7.07	.008
Rahatlık Talebi								
Aile ilişkileri	167	15.25	5.42	158	16.14	6.04	.36	.549
Başarı	152	15.35	5.31	156	16.28	6.18	1.99	.159
Akran ilişkileri	176	15.28	5.37	172	16.27	6.08	2.74	.099
Batıl inanç	143	15.17	5.40	143	16.36	6.13	4.81	.029
Kader	147	15.12	5.41	142	16.50	6.37	4.90	.028
Saygı Talebi								
Aile ilişkileri	167	25.70	3.80	158	25.75	3.84	.01	.919
Başarı	152	25.85	3.64	156	25.73	4.12	.01	.965
Akran ilişkileri	176	25.63	3.82	172	25.66	4.07	.01	.955
Batıl inanç	143	25.59	3.94	143	25.56	4.17	.13	.713
Kader	147	25.65	3.99	142	25.67	4.17	.05	.820

* Anlamlılık değeri $p < .05$ 'dir.

Cinsiyetin, batıl inanç $F(1,282)=4.81, p<.05$ ve kader $F(1,285)=4.90, p<.05$ boyutlarında rahatlık talebi üzerindeki temel etkisi anlamlıdır. Ortalamalara göre denetim odağının batıl inanç ve kader boyutlarında erkeklerin rahatlık talebi puanları kızlardan anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo 2). Denetim odağının beş boyutunda da içten ya da dıştan denetimli olma ve cinsiyet etkileşimi (ortak etki) öğrencilerin rahatlık talebi puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığa neden olmamıştır.

Denetim Odağı Boyutlarında İçten-Dıştan Denetimlilik ve Cinsiyete Göre Saygı Talebi

Araştırmada, denetim odağının sadece başarı $F(1,304)=4.05, p<.05$ boyutunda içten ya da dıştan denetimli oluşun saygı talebi puanları üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Tablo 1'de görüldüğü gibi, başarı boyutunda içten denetimli olan ergenlerin saygı talebi puanları dıştan denetimli olanlardan anlamlı olarak daha yüksektir. Cinsiyetin, denetim odağının beş boyutunda da saygı talebi üzerindeki temel etkisinin anlamlı olmadığı gözlenmiştir (Tablo 2). Denetim odağının tüm boyutlarında iç-dış denetimlilik ve cinsiyetin birlikte saygı talebi üzerindeki ortak etkisi de anlamlı değildir.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, erken ergenlik dönemindeki öğrencilerin farklı denetim odağı boyutlarında (aile ilişkileri, başarı, akran ilişkileri, batıl inanç ve kader) içten ya da dıştan denetimli oluşlarına ve cinsiyetlerine göre mantıkdışı inançlarındaki (başarı talebi, saygı talebi ve rahatlık talebi) değişim incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına genel olarak bakıldığında, denetim odağı boyutlarında içten ya da dıştan denetimliliğin ve cinsiyetin birlikte mantıkdışı inançlar üzerinde bir farklılık oluşturmadığı; ancak ergenlerin mantıkdışı inanç düzeylerinin içten ya da dıştan denetimli oluşlarına ve cinsiyetlerine göre değiştiği gözlenmektedir.

Araştırmada elde edilen bir bulgu, aile ilişkilerinde dıştan denetimli olan ergenlerin içten denetimlilerden daha fazla başarı talebi ve rahatlık talebine sahip olduklarını göstermektedir. Erken ergenlik dönemi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmaya (Sayıl ve ark. 2002) göre, ergenlerin anne-babalarıyla olan çatışma alan-

ları içinde ilk sırayı ders çalışma ve akademik başarı konusu alırken; bu dönemde ergenlerde endişeye yol açan ilk iki konu fiziksel büyüme ve okul başarısı olmuştur. Dıştan denetimlilik ile kaygı arasında olumlu bir ilişki olduğu (Hale ve Cochran 2001, Ulutaş 1999) göz önüne alındığında, akademik başarıya ilişkin endişeyi ve bu konuda anne-baba ile olan anlaşmazlığı daha çok dıştan denetimli ergenlerin yaşayabileceği düşünülebilir. Aile ilişkilerinde dıştan denetimli olan ve aynı zamanda "mutlaka başarılı, yeterli olmalı ve takdir görmeliyim" yönündeki başarı talebini taşıyan ergenler kendi yeterliklerini, başarılarını ortaya koyarak anne-babalarına başarılı olabileceklerini kanıtlama eğilimi taşıyor olabilirler. Ancak, ADDT'ye göre ergenin kendine yönelik başarı talebini yansıtan mantıkdışı inançları kaygı, yetersizlik, depresyon gibi psikolojik sağlığını bozan olumsuz duygulara yol açtığı için (Ellis 1979a), bu duygular aynı zamanda, aile ilişkilerinde daha edilgen ve güvensiz olan ergenin dıştan denetimliliğini sürdürmesinde bir etken olabilir. Aile ilişkilerinde dıştan denetimli olan ergenlerin aile içinde kendi güçlerine, yeterliklerine daha az güvendikleri ve sorumluluk almaktan kaçındıkları dikkate alındığında, bu yaklaşımlarını güçlendirecek "yaşadığım koşullar, ortam mutlaka rahat ve sorunsuz olmalı" biçimindeki rahatlık talebini yansıtan mantıkdışı inançlara daha çok sahip olmaları da beklenen bir sonuçtur.

Araştırmada, akran ilişkileri boyutunda dıştan denetimli olan ergenlerde rahatlık talebi içten denetimlilerden daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, mantıkdışı inançlar arttıkça sosyal problem çözme becerilerinin azaldığını (Silverman ve DiGiuseppe 2001) ve mükemmeliyetçilik arttıkça utangaçlık, olumsuz değerlendirilme korkusu, düşük sosyal beceri algısı gibi çeşitli psiko-sosyal uyum sorunlarının arttığını (Flett ve ark. 1996) gösteren araştırmalarla birlikte değerlendirildiğinde, yaşamlarının her koşulda sorunsuz ve rahat olması gerektiğine inanan ergenlerin bu mantıkdışı inançlarının, akran ilişkilerinde daha az sorumluluk alma, sosyal ilişkilerden kaçınma vb. tutumlarına yansımış olabileceği düşünülebilir. Ergenlerin akranlarıyla yeterli düzeyde sosyal ilişkiler geliştirememeleri de, akran ilişkilerinde denetimin kendisinde olmadığı inancının yerleşmesine katkıda

bulunmuş olabilir. Erken ergenlikte sosyal yeterlik, sosyal kabul, fiziksel görünüm, yakın arkadaşlık gibi konularda ergenin kendisine ilişkin olumsuz değerlendirmeleri arttıkça dıştan denetimliliğin arttığını (McClun ve Merrell 1998), dıştan denetimli üniversite öğrencilerinde sosyal kaçınma eğiliminin daha fazla olduğunu (Geist ve Borecki 1982) ve sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinde dıştan denetimliliği azaltmada etkili olduğunu (Odacı ve ark. 2003) ortaya koyan araştırmalar da bu değerlendirmeyi destekler niteliktedir.

Araştırmanın dikkat çekici bir bulgusu, başarı boyutunda içten denetimli olan ergenlerde başarı talebi ve saygı talebinin, dıştan denetimlilerden daha fazla olduğu yönündedir. Genel olarak mantıkdışı inançlar ile içten denetimlilik arasında olumsuz bir ilişki olduğu düşünüldüğünde sürpriz olarak nitelenebilecek bu sonuç, iki değişken arasındaki bilinen ilişkinin, bir başka araştırmada (Day ve Maltby 2003) olduğu gibi denetim odağının alt boyutlarında farklılık taşıyabileceğini göstermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, ADDT'ye göre "mutlaka yetenekli, yeterli, başarılı olmalıyım ve yaşamımdaki önemli insanların takdirini kazanmalıyım" biçimindeki başarı talebini yansıtan mantıkdışı inançlar ile "içinde bulunduğum koşullar mutlaka rahat, kolay ve sorunsuz olmalı" biçimindeki rahatlık talebini gösteren mantıkdışı inançlar bireyde kaygı, yetersizlik, değersizlik, öfke gibi duygulara yol açmaktadır (Ellis 1979a). Bu araştırmada elde edilen bulgular, başarı boyutunda daha içten denetimli olan ergenlerde mutlak bir başarı ve rahatlık elde etmeye yönelik mantıkdışı inançların, onların içten denetimli olmalarını engelleyebilecek düzeyde kaygı, yetersizlik, öfke gibi olumsuz duyguları oluşturmadığı izlenimi vermektedir. ADDT'nin kuramsal bakışı ile çelişen bu sonucun daha kapsamlı değerlendirilmesi için, başarı elde etmede içten ya da dıştan denetimli olan ergenlerin mantıkdışı inançlarının kaygı, öfke, depresyon, benlik saygısı gibi değişkenlerle birlikte incelendiği yeni araştırmalara gereksinim olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın bir başka bulgusuna göre, batıl inanca daha fazla sahip olan dıştan denetimlilerde rahatlık talebi; daha kadercı bir eğilimde

olan dıştan denetimlilerde ise başarı talebi ve rahatlık talebi içten denetimlilerden daha yüksektir. Dıştan denetimlilik ile mantıkdışı inançlar arasındaki olumlu ilişkiyi ortaya koyan araştırmalar (Berlin 1980, Cash ve Old 1984, Martin ve ark. 1991, Sanderman ve ark. 1987, Thyer ve Papsdorf 1981, Wright ve Phill 1981) göz önüne alındığında, gerek batıl inanca gerekse kadercı anlayışa sahip olan dıştan denetimli ergenlerin rahatlık talebini ve başarı talebini yansıtan mantıkdışı inançları daha çok taşıyor olmaları beklenen bir sonuçtur. Kendilerine şans ya da uğur getiren nesnelere olduğuna inanan dıştan denetimli ergenler çok fazla çaba harcamadan kendileri dışındaki "hazır bir nesnenin" sorunlarını çözmesini ya da yaşamını kolaylaştırmasını beklemektedir. Ergenlerin bu beklentileri ile rahatlık talebini yansıtan inançları örtüşmektedir. Yine, sorunları çözmek yerine müdahale etmeden kendi haline bırakmanın daha iyi olacağı yönündeki kadercı bir anlayışa sahip dıştan denetimli ergenlerin sorumluluğu kendi dışındaki bir güce bırakmaları, sorunsuz bir yaşam beklentisini içeren rahatlık talebi ile uyusmaktadır. Kadercı bir yaklaşıma sahip olan dıştan denetimlilerin başarıyı daha çok talep etmeleri de, kendilerine başarı sağlayacak güç ve çabayı sergilemekten çok, bu başarının kendiliğinden gelmesini bekledikleri izlenimi vermektedir. Denetim odağı üzerinde yapılan bazı çalışmalar, dıştan denetimliliğin kadercı boyutu ile düşük benlik saygısı (Sadowski ve ark. 1983), düşmanlık ve saldırganlık eğilimi (Sadowski ve Wenzel 1982) arasında olumlu bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Başarı talebi ve rahatlık talebini yansıtan mantıkdışı inançların bireyde yetersizlik, öfke gibi duygulara yol açtığı (Ellis 1979a) düşünüldüğünde, yukarıda belirtilen araştırma sonuçlarının bu araştırmanın bulguları ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Araştırmada, denetim odağının beş boyutunda da erkeklerde başarı talebi kızlardan daha yüksek bulunmuştur. Erken ergenlik dönemindeki erkek öğrencilerde başarı talebinin kızlardan daha yüksek olduğunu ortaya koyan bir başka çalışma (Çivitci 2006b) bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Kültürel olarak erkek çocuklara daha çok ekonomik/faydacı değer veriliyor olması (Kağıtçıbaşı 1990) ve kızlara

göre daha atılgan, güçlü, bilgili, rekabetçi vb. özelliklerin atfedilmesi (Özyurt 2004), erkeklerde sosyal çevrenin beklentilerini karşılama ve "sosyal kabul gören" davranışları sergileme eğilimini arttırmış olabilir. Bu eğilim, başarı talebini yansıtan mantıkdışı inançların erkeklerde daha fazla gözlenmesinde bir etken olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, denetim odağının batıl inanç ve kader boyutlarında erkeklerin rahatlık talebinin kızlardan daha fazla olduğu bulunmuştur. Bir başka araştırmaya (Çivitci 2006b) göre, erken ergenlikte rahatlık talebi cinsiyete göre değişmemektedir. Birbirini yeterince desteklemeyen bu sonuçlar ve literatürde benzer çalışmalara rastlanmaması, rahatlık talebinin cinsiyete göre değişimini açıklayacak yeterli değerlendirmelerin yapılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle, erken ergenlikte rahatlık talebinin cinsiyete göre farklılaşmasını etkileyebilecek sosyo-ekonomik düzey, anne-baba tutumları, sosyal destek gibi değişkenlerin ele alındığı yeni araştırmalar yapılabilir.

Sonuç olarak bu çalışma, dıştan denetimlilerde mantıkdışı inançların daha fazla olduğuna ilişkin literatürü desteklerken; gerek mantıkdışı inanç gerekse denetim odağı alt boyutlarında bu ilişkinin farklılaşabileceğini, hatta denetim odağının başarı boyutunda olduğu gibi beklentilerin dışında bir ilişkinin de var olabileceğini ortaya koymaktadır. Denetim odağı ve mantıkdışı inançlar ilişkisini inceleyen araştırmaların sayıca az olması, bu çalışmada elde edilen bazı bulguların yorumlanmasında da bir sınırlılık oluşturmuştur. Bu nedenle, erken ergenlikte mantıkdışı inançları ve denetim odağını farklı değişkenlerle inceleyecek yeni araştırmaların her iki değişkenin alt boyutlarına göre tasarlanması, ergenlerin psikolojik sağlığını etkileyen faktörlerin daha ayrıntılı değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bazı araştırmalara göre (Congleton 1996, Harris 1976, Ritchie 1978) akılcı duygusal eğitimin çocuk ve ergenlerin içten denetimliliği üzerinde etkili olmaması, ADDT yönelimli müdahale ya da eğitim programlarının denetim odağının aile ilişkileri, arkadaş ilişkileri, başarı gibi alt boyutlarında nasıl bir etki oluşturacağı sorusunu da akla getirmektedir. Gerek ruh sağlığı alanında çalışan

uzmanların, gerekse araştırmacıların ADDT ya da akılcı duygusal eğitimin etkililiğine ilişkin yaptıkları çalışmalarda denetim odağının alt boyutlarını da göz önüne almalarının gerekli olduğu düşünülmektedir. Böylece, mantıkdışı inançların ergenlerin içten ya da dıştan denetimli oluşlarını yaşantılarının hangi alanında daha fazla etkilediği daha iyi anlaşılabilir.

KAYNAKLAR

Alisinanoğlu F (2003) Çocukların denetim odağı ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 1(1): 97-106.

Anderson CA, Arnoult LH (1989) An examination of perceived control, humor, irrational beliefs, and positive stress as moderators of the relation between negative stress and health. *Basic Appl Soc Psych* 10(2):101-117.

Berlin A (1980) Depression, locus of control, and rationality-irrationality in college women. Dissertation, Kent State University, Ohio. [Proquest veritabanından (ID: 749278291) 2 Mayıs 2006'da alınmıştır] <http://proquest.umi.com>

Cash TF, Old DU (1984) The irrational beliefs test: its relationship with cognitive-behavioral traits and depression. *J Clin Psychol* 40(6): 1399-1405.

Chubb NH, Fertman CI, Ross JL (1997) Adolescent self-esteem and locus of control: a longitudinal study of gender and age differences. *Adolescence* 32(125): 113-129.

Congleton AB (1996) The effect of a cognitive-behavioral group intervention on the locus of control, attributional style, and depressive symptoms of middle school students. *Dissertation Abstracts International Section A. Humanities and Social Sciences* 56(9-A): 3507. [Psycinfo veritabanından (ID: 1996-95006-056) 3 Temmuz 2006'da alınmıştır], <http://www.ebsco.com>

Costello EJ (1982) Locus of control and depression in students and psychiatric outpatients. *J Clin Psychol* 38(2): 340-343.

Çivitci A (2006a) Ergenler için mantıkdışı inançlar ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3(25): 69-77.

Çivitci A (2006b) Ergenlerde mantıkdışı inançlar: sosyodemografik değişkenlere göre bir inceleme. *Panukale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19: 9-19.

Day L, Maltby J (2003) Belief in good luck and psychological well-being: the mediating role of optimism and irrational beliefs. *J Psychol* 137(1): 99-110.

- DiGiuseppe R, Bernard ME (1990) The application of rational-emotive theory and therapy to school-aged children. *School Psych Rev* 19(3): 268-286.
- Dryden W, Ellis A (1988) *Rational-emotive therapy. The Therapies içinde*, KS Dobson (ed) Hutchinson, London, s:214-236.
- Ellis A (1979a) *Rational-emotive therapy. Theoretical and Empirical Foundations of Rational-Emotive Therapy içinde* A Ellis ve J Whiteley (ed) Brooks/Cole Publishing Company, California, s:1-6.
- Ellis A (1979b) *Rational-emotive therapy: research and conceptual support. Theoretical and Empirical Foundations of Rational-Emotive Therapy içinde* A Ellis ve J Whiteley (ed) Brooks/Cole Publishing Company, California, s:101-173.
- Finch AJ, Kendall PC, Spirito A ve ark. (1981) Multidimensionality of the nowicki-strickland locus of control scale for adults. *J Pers Assess* 45(2): 151-154.
- Flett GL, Hewitt PL, DeRosa T (1996) Dimensions of perfectionism, psychosocial adjustment, and social skills. *Pers Individ Dif* 20(2): 143-150.
- Geist CR, Borecki S (1982) Social avoidance and distress as a predictor of perceived locus of control and level of self-esteem. *J Clin Psychol* 38(3): 611-613.
- Hale WD, Cochran CD (2001) The relationship between locus of control and self-reported psychopathology. *J Soc Psychol* 127(1):31-37.
- Harris SL (1976) *Rational-emotive education and the human development program: a comparative outcome study. Dissertation Abstracts International* 37(6): 3419A.
- Hooper SR, Layne CC (1983) The common belief inventory for students: A measure of rationality in children. *J Pers Assess* 47(1): 85-90.
- Kağıtçıbaşı Ç (1990) *İnsan Aile ve Kültür. Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- Korkut F (1991) İlkokul öğrencilerinin kendilerine ilişkin bazı değişkenlerin denetim odakları üzerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6: 135-141.
- Kulas H (1996) Locus of control in adolescence: a longitudinal study. *Adolescence* 31(123): 721-729.
- Lee DY, Hallberg ET, Haase RF (1979) Endorsement of Ellis's irrational beliefs as a function of age. *J Clin Psychol* 35(4): 754-756.
- Liu X, Kurita H (2000) Life events, locus of control, and behavioral problems among chinese adolescents. *J Clin Psychol* 56(12): 1565-1577.
- Manger T, Eikeland O (2000) On the relationship between locus of control, level of ability and gender. *Scand J Psychol* 41: 225-229.
- Marcotte D (1996) Irrational beliefs and depression in adolescence. *Adolescence* 31(124): 935-955.
- Martin JE, Head LQ, Lindsey JD ve ark. (1991) The relationships among internal-external locus of control and rational-irrational beliefs. *Annual Meeting of the Mid-South Educational Research Association, Lexington, Kentucky, November 13-15, [ERIC veritabanından (ID: ED339976) 4 Mayıs 2006'da alınmıştır] http://www.ebsco.com*
- McClun LA, Merrell KW (1998) Relationship of perceived parenting styles, locus of control orientation, and self-concept among junior high age students. *Psychol Sch* 35(4): 381- 390.
- McLaughlin SC, Saccuzzo DP (1994) Ethnic and gender differences in locus of control in at risk gifted and nongifted children. *Identifying Underrepresented Disadvantaged Gifted and Talented Children: A Multifaceted Approach içinde* D Saccuzzo ve ark. (ed) 119-125. [ERIC veritabanından (ID: ED368100) 15 Ağustos 2006'da alınmıştır] <http://www.ebsco.com>
- Nowicki S (1976) Factor structure of locus of control in children. *J Genet Psychol* 129: 13-17.
- Odacı H, Kalkan M, Balcı S ve ark. (2003) Sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin denetim odağı üzerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2(20): 49-58.
- Omizo MM, Grace Lo F, Williams RE (1986) Rational-emotive education, self-concept and locus of control among learning-disabled students. *J Humanist Educ Dev* 25(2): 58-69.
- Öngen D (2003) Denetim odağı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 35: 436-447.
- Österman K, Björkqvist K, Lagerspetz K ve ark. (1999) Locus of control and three types of aggression. *Aggress Behav* 25: 61-65.
- Özyurt BE (2004) *Cinsiyet. Eğitimde Bireysel Farklılıklar içinde* Y Kuzgun ve D Deryakulu (ed) Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s: 315-344.
- Raine A, Roger DB, Venables PH (1981) Factorial validity of the CNS-IE. *J Pers Soc Psychol* 41(4): 758-765.
- Ritchie BC (1978) The effect of rational emotive education on irrational beliefs, assertiveness and/or locus of control in fifth grade students. *Dissertation Abstracts International* 39(4): 2069-2070A.

ÇİVİTÇİ

Rosenbaum T, Mc Murray NE, Campbell IM (1991) The effects of rational emotive education on locus of control, rationality and anxiety in primary school children. *Aust J Educ* 35(2): 187-200.

Rotter JB (1990) Internal versus external control of reinforcement. a case history of a variable. *Am Psychol* 45(4): 489-493.

Sadowski CJ, Wenzel DM (1982) The relationship of locus of control dimensions to reported hostility and aggression. *J Psychol* 112: 227-230.

Sadowski CJ, Woodward HR, Davis SF ve ark. (1983) Sex differences in adjustment correlates of locus of control dimensions. *J Pers Assess* 47(6): 627-631.

Sanderman R, Mersch P, Sleen J ve ark. (1987). The rational behavior inventory: A psychometric evaluation. *Pers Individ Dif* 8(4): 561-569.

Sayıl M, Uçanok Z ve Güre A (2002) Erken ergenlik döneminde duygusal gereksinimler, aileyle çatışma alanları ve benlik kavramı: Betimsel bir inceleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 9(3): 155-166.

Silverman S, DiGiuseppe R (2001) Cognitive-behavioral constructs and children's behavioral and emotional problems. *J Ration Emotive Cogn Behav Ther* 19(2): 119-134.

Thyer BA, Papsdorf JD (1981) Concurrent validity of the rational behavior inventory. *Psychol Rep* 48: 255-258.

Tony TS (2003) Locus of control, attributional style and discipline problems in secondary schools. *Early Child Dev Care* 173(5): 455-466.

Tükel R, Gök Ş (1996) Kontrol odağının yaş, anksiyete ve depresyon ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi* 7(1): 11-16.

Ulutaş İ (1999) İlköğretim okullarına devam eden on yaş çocuklarının denetim odağı ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Vernon A (1999) *Counseling Children and Adolescents* (2nd ed). Love Publishing Company, Denver.

Watson DC (1998) The relationship of self-esteem, locus of control, and dimensional models to personality disorders. *J Soc Behav Pers* 13(3): 399-420.

Wright P, Phill RG (1981) Relationship between locus of control and irrational beliefs. *Psychol Rep* 48(1): 181-182.

Yeşilyaprak B (1988) Lise öğrencilerinin içsel ya da dışsal denetimli oluşlarını etkileyen etmenler. Yayınlanmamış Doktora tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yeşilyaprak B (1992) Denetim odağı ölçekleri üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 1(3): 27-29.

Prof. Dr. Mualla ÖZTÜRK
Çocuk Ruh Sağlığı 2007 Ödülü'nü

Çocuklarda Bilgi İşlemedeki Üst İşlemlerin Yaşa Bağlı Değişimi

isimli araştırma çalışması ile

Uzm. Psk. Kızbes YALÇIN
Prof. Psk. Dr. Sirel KARAKAŞ

kazanmıştır.

Dergi yayın kurulu olarak araştırmacıları kutlar
başarılarının devamını dileriz.